

Medeltida stola med knypplad ornering

af

Agnes Branting.

Stolan, på svenska bland annat kallad *lijsta*¹, *halslista*², *lijna*³, *korslijna*⁴, utgör som bekant en del af den liturgiska dräkten och räknas därvid till de s. k. *insignierna*.

De här anförda svenska benämningarna härleda sig antingen från stolans form och bärringssätt eller från dess material. Stolan användes för närvarande icke i svenska kyrkan, men har under medeltiden och, om än i inskränkt form, äfven i nyare tid⁵ här burits af biskopar och andra kyrkans män. De förstnämnda buro den vanligen såsom halslista, rakt nedhängande framtill. Detta bärringssätt återfinnes å många sigill, grafstenar och andra föremål från äldre tid. Dessutom har stolan lagts korsvis öfver bröstet eller såsom hos diakonerna öfver ena axeln. Benämningen *lijn* = *lin*, antyder, att stolan skulle vara af linne. Ordet *lin* har emellertid för stolan, såväl som för den med stolan närbesläktade manipeln, som på svenska vanligen kallas *handlin*, bibehållits äfven om föremålen i fråga varit af siden, sammet eller annat icke linneartadt stoff.

I Sverige har flertalet stolor gått förlorade. Den af H. Hildebrand, Sveriges medeltid, del III, sid 577, återgifna stolan är be-tecknad såsom den enda i Sverige kända stola. Under åren 1906

¹ Inventarium eccl. Örtomtha 1619.

² » » Krygzbergha 1595.

³ » » Clöster 1700.

⁴ » » Winnerstad 1699.

} originalen i Vadstena Landsarkiv.

⁵ Laurentius Petri (Nericus), Om kyrkostadgar och ceremonier, författade i Uppsala 1566, delvis återgifna af Petter Dijkman, *Antiquitates ecclesiasticæ* (utg. 1703).

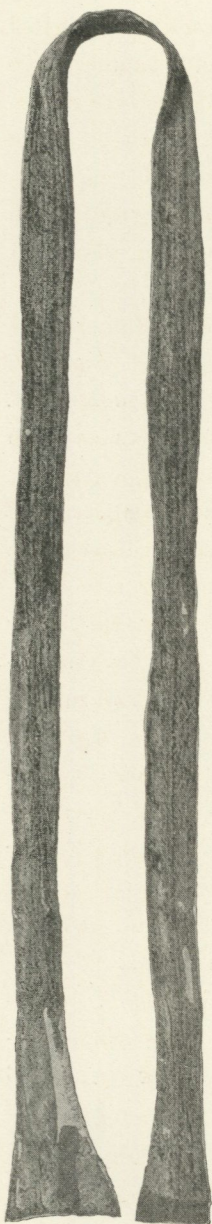

Fig. 1. Stola från
Sigtuna kyrka.

och 1907 hafva emellertid sex stolor anträffats i svenska kyrkor. Två af dessa tillhöra Uppsala domkyrka, de öfriga tillhöra Skara domkyrka, Askeby klosterkyrka, Mariakyrkan i Sigtuna och Vansö kyrka. Den sistnämnda stolan, i senare tid anbragt som ornering å en mässhake, förvaras nu i Strängnäs kyrkomuseum. Med undantag af Sigtuna-stolan kunna alla dessa stolor genom sina stoffmönster och vapen tämligen säkert dateras¹. Uppsala-stolorna äro båda förfärdigade af typiska 1400-talsstoffer. Det ena af dessa stoffer, grön sammetsguldbrokad, är af samma slag som stoffet å en likaledes i Uppsala domkyrka befintlig mässhake, som bär ärkebiskop Jakob Ulfssons bild och vapen samt årtalet 1482. Af liknande stoff är Vansöstolan, hvilken i båda ändar är prydd med broderade vapen, Strängnäs domkyrkas och biskop Konrad Rogges. Askeby-stolans stoff torde tillhöra tiden omkring 1500 och Skara-stolan jämte den i »Sveriges medeltid» afbildade stolan tiden omkring 1600. För datering af Sigtuna-stolan, hvars stoff utgöres af slät silkessammet, äro vi däremot hänvisade att i främsta rummet undersöka formen och orneringen.²

Sigtuna-stolan, fig. 1, är en halslista och har en längd af 288 cm. samt en bredd af 6 cm., nedtill utvidgad till 9 cm. Högra sidans afslutning, som varit söndrig och därigenom fått en förskjuten form, visar en bredd af 13 cm. Rätsidan är af

¹ En närmare redogörelse för stolorna i samband med öfriga delar af den svenska liturgiska dräkten är under arbete.

² Inventarieförteckningarna från Sigtuna kyrka, åtminstone de jag nu känner, lämna ingen upplysning i frågan. Inventarierna af år 1580 och 1607 upptaga ingen stola. Inventariet af år 1620 upptager däremot »2 stycker Stolor rött sammeth». (Originalen i Uppsala Landsarkiv.)

slät silkessammet i violett purpurfärg. Nedtill är stolan å den vänstra (orörda) sidan kantad med rött tyg, hvilket möjligen utgjort underlag för någon genombruten metallornering eller för någon annan afslutningsdel. Särskilda afslutningspartier finnas å flera äldre stolor. En så beskaffad stola, särdeles rikt ornerad, är funnen i en äldre medeltidsgraf i Roskildes domkyrka och förvaras nu i Köpenhamns Nationalmuseum. Ytterformen å Sigtuna-stolan, som är rakare och enklare än stolaformerna från 1400-talet och senare tid, öfverensstämmer dessutom mycket med formen å Roskilde-stolan.

Sammeten å Sigtuna-stolan är skarfvad midt på stolan utefter hela längden. Vid denna skarv synas märken efter en ornering. Dessa märken bestå dels af fragment af guld- och silfvertrådar, dels af gula silkesstygn, hvilka regelbundet äro placerade på ömse sidor om skarfven. Stygnen hafva tydligen utgjort fastsyningen af ett nu bortslitet ornament. Äfven vid kanten finnas gula silkesstygn, hvilkas lägen visa, att också här funnits ornering af samma beskaffenhet som på midten, ehuru blott hälften så bred.

Denna stola har jämte andra kyrkliga textilföremål från Sigtuna kyrka under detta år varit inlämnad till Liciums atelier för konservering. Stolan var, då den anlände, hopvriden som en snodd, hvarför den först utspändes, för att den skulle återtaga sin ursprungliga form. Hvad konserveringen beträffar, företogs ingenting annat än fastsyning af de lösa flikar, som höllo på att falla bort. På midten af stolan fanns emellertid en tvärsöm, hvarest någon del af sammeten var invikt. Här uppsprättades några stygn af skarfven för undersökning om ej möjligen någon rest af själfva orneringen skulle kunna finnas kvar. Så var äfven förhållandet.

Det ornament, fig. 2, i original 16 mm., som här kom i dagen, utgöres af ett medelst guld- och silfvertråd sammansatt gallerverk, som vid närmare undersökning befunns vara utfördt i samma teknik, som vi från och med 1500-talet känna under namn af knyppling. Gallret är deladt i tvenne delar, som vid påsyningen förenats med smala snodder af guld- och silfvertråd. Tekniken i detta gallerverk är baserad på korsning af fyra trådar, fig. 3, ett förfaringssätt, som är den enklaste form af knyppling. Uddarna äro bildade af

fyra fina guldtrådar, som äro hårdt sammanslagna och regelbundet infätade i den rakt gående likaledes af fyra trådar bestående gröfre silfverflätningen. För att åstadkomma detta gallerverk torde man hafva behöft ett underlag att arbeta på, d. v. s. en så kallad knyppeldyna, nålar att fästa i hvarje udd och möjligen äfven i sammanfogningarna samt i öfrigt några lämpliga föremål att upprulla tråden på, motsvarande nutidens knyppelpinnar. Något utstucket mönster har man däremot icke nödvändigt behöft använda för utförande af så enkla former som ifrågavarande. Såväl guldet som silfret är spunnet öfver silke.

Ofvan skildrade fragment, som var mycket löst fästadt vid stolan, är vid konserveringen med gult kordoneradt silke starkare fastsydt och dessutom skyddadt med en påsydd klaff af mjukt tyg.

Fodret i Sigtuna-stolan har ursprungligen varit en hvit bomulls-väfnad, hvars mjukhet bidragit till stolans smidighet, men hvars lösa struktur tydligen varit ohållbar. Under en senare period har fodret pietetslöst lagats med en grof och hård väfnad af oblekt linne.

På grund af de jämförelser, jag haft tillfälle att göra med andra stolaformer, har jag kommit till den uppfattning, att Sigtuna-stolan skulle tillhöra vår äldre medeltid och sålunda vara den äldsta stola vi för närvarande känna i Sverige. Hvad orneringen beträffar, torde den lika fullt kunna återfinnas i äldre som i yngre medeltid. Redan från vår järnålder äga vi liknande ornering. Björköfynden

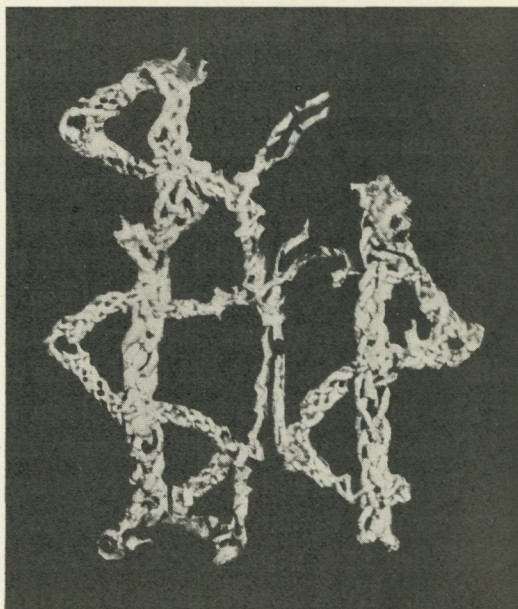

Fig. 2. Ornering å stolan från Sigtuna.

i Statens Historiska Museum innehålla nämligen en del guldlistor, som förmodligen utgjort besättning å kläder. Ehuru guldtråden i dessa lister är massiv och sålunda olik tråden i Sigtuna-arbetet, så

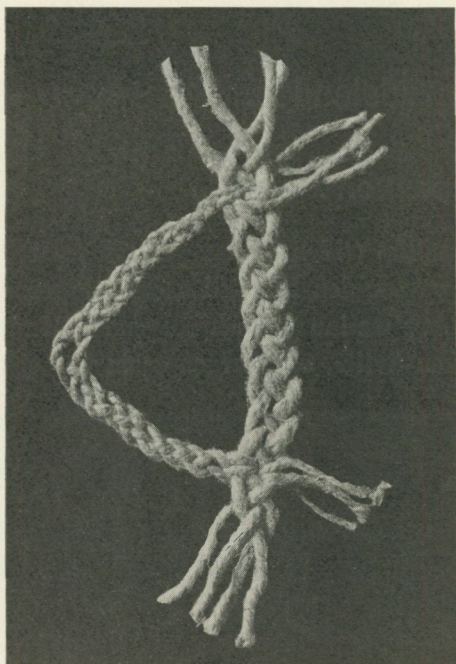

Fig. 3. Knypling. Modernt arbete.

äro dock dessa båda flätningar i öfrigt ganska besläktade med hvarandra. Guldbesättningar å dräkter finnas dessutom återgifna i många af den byzantiska konstens målningar och mosaiker, hvilket förhållande visar ett ganska allmänt bruk af dylik ornering under äldre medeltid.

Vi få hoppas, att fortsatta undersökningar skola bringa i dagen flera föremål af denna art, så att vi genom ytterligare jämförelse må vinna större klarhet i denna och andra frågor rörande kyrklig textil konst, som hittills i vårt land varit så föga beaktad.

Och att denna förhoppning verkligen skall gå i fullbordan, därför borgar det intresse, som flera domkyrkor och äfven mindre kyrkor ådagalagt för tillvaratagandet af äldre kyrkoinventarier. Det är detta intresse från vederbörandes sida, som är så oundgängligt nödvändigt, om vi i vårt vidsträckta land skola kunna hoppas på en allmän uppyckning ur det likgiltighetstillstånd, som vi tyvärr allt för länge hafva lefvat i.